

Arie van der Ent

Mijn eigen kleine sanctie – afscheid van de Russische literatuur

Arie van der Ent (1956) verruilde een studie Westerse sociologie in Rotterdam voor een studie Slavische taal- en letterkunde in Leiden (bij Karel van het Reve). Bijna veertig jaar was hij werkzaam als vertaler van Russische literatuur, proza, en de laatste jaren meer en meer poëzie. Hij legt nu de laatste hand aan Poesjkins Jevgeni Onegin en Jesenins Rauwdouwgedichten. Eind 2022 verschijnt de megabundel 666 – met minstens één gedicht, met beeld- en woordportret, van even zovele Russischtalige dichters uit drie eeuwen Russische poëzie: 1650-1950. In 2016 verhuisde hij naar Oekraïne, waar hij zich al voor de oorlog meer en meer bezighield met Oekraïne en Oekraïense poëzie, maar tijdens en daarna exclusief. In voorbereiding zijn Lina Kostenko, Cipressen branden en de Vermoorde Dichters Almanak (1918-1944). 'Mijn eigen kleine sanctie' verscheen op 22 februari, twee dagen voor de Russische inval in Oekraïne, op zijn Facebook-pagina.

Mijn eigen kleine sanctie – afscheid van de Russische literatuur

Niet om sentimenteel te doen, maar om de balans op te maken: in 2004 was ik betrokken bij de oprichting van uitgeverij Douane, met een Rotterdamse en een Russische poot, in 2010 bij de op- en inrichting van literair café Tsjechov & Co. Beide zijn ter ziele. Ik woon niet langer in Rotterdam, goddank niet in Rusland, maar in Oekraïne, een land dat u niet kent, of hooguit als een klein aanhangsel van het grote Rusland. Maar het is omgekeerd: Rusland is het grote aanhangsel van het kleine Oekraïne. De rest van mijn leven wil ik dan ook wijden aan een nieuwe missie: niet de Russische cultuur belichten en verspreiden, maar de Oekraïense. Ook al ben ik ooit Slavische Taal- en Letterkunde gaan studeren om Tsjechov ‘in het echt’ te lezen.

Niemand zal er wakker van liggen, maar ik tenminste zelf ook niet: de vertaalprojecten *Jevgeni Onegin* (Poesjkin), *Rauwdouwgedichten* (Jesenin), *De autobiografie van Jezus Christus* (Zoborn) en *Mensen en vogels* (Satsjkova) worden zo snel mogelijk tot een goed einde gebracht en dan vertaal ik nooit meer een woord Russisch zolang Poetin in het Kremlin zit, dus pas weer ná 2036. Zeker, het is vast een van de kleinere sancties die de *Man of Evil* zullen treffen, maar voor mij is het het beste ‘offer’ dat ik kan brengen. Ik stort me op het afmaken van de bloemlezing uit het werk van de Oekraïense moeder des vaderlands, de dichteres Lina Kostenko, de *Vermoorde Dichters Almanak* (over leven en werk van de Oekraïense *Executed Renaissance*) en mijn plaatselijk georiënteerde heden-en-verledenboek *Hermanivka blues*. Alleen voor Russische schrijvers van buiten Rusland maak ik een uitzondering (Korolenko, Koerkov, Palej).

Collaboreren kun je leren, maar ik heb er geen zin in.

Mijn tweede vaderland is Oekraïne. Dat is moedwillig zo gelopen, via de liefde. Er is hier van alles mis, maar niet zo fundamenteel als bij de grote, jonge broer, het verwende, zelfzuchtige nakomertje. De grootste rampspoed van het Russische Rijk was nooit in Rusland zelf, of amper. De Eerste Wereldoorlog was binnen het Russische rijk amper in Rusland, maar hier en in Belarus, de bolsjewieken hebben een zelfstandig Oekraïne na de revolutie de nek omgedraaid, twee derde van de dichters vermoord, miljoenen boeren (!) uitgehongerd, handjeklap met Hitler gespeeld, hun macabere rijk tot voorbij Berlijn en Praag uitgestrekt, vanaf 1 januari 2000 alles in het werk gesteld om het ‘geopolitieke debacle’ ‘recht te zetten’, met als voorlopig hoogtepunt de dreiging van nu, die – als u dit misschien leest – al een hallucinerende werkelijkheid is geworden.

Het Russisch zelf kan er ook niks aan doen, als taal. Dat spreekt vanzelf. Maar de meeste gebruikers van die taal wél. Een kleine intuïtieve cultuurbeschouwing. Over iets wat ons, geloof ik, in meer of mindere mate parten speelt.

Westerlingen en Slavofielen

In het Russisch betekent *Jevropa*: West-Europa, de wereld voorbij de eigen westgrens, waar sommigen wel bij willen horen, maar de meesten niet. In de negentiende eeuw woedde het grote intellectuele debat tussen de mensen die Europa als een nastrevenswaardig maatschappelijk en cultureel voorbeeld zagen en de mensen die Rusland als de kroon op de schepping zagen, voorzien van een *je ne sais quoi*, heroïsch aangeduid als: de (brede) Russische ziel, zoals die wordt aangestipt in een van de beroemdste gedichten uit de Russische literatuurgeschiedenis, dat maar vier regels telt:

Bij Rusland hapert je verstand,
gewone maten staat het boven:
het is een wonderlijke klant –
in Rusland kun je slechts geloven.

Alle grote schrijvers en dichters waren in meerder in mindere mate Slavofiel. Alleen Toergenjev en Tsjechov niet.

En Poesjkin dan? Een Slavische verrassing in tropische melkchocolade: als het erop aankwam, schaarde Aleksandr Sergejevitsj zich naadloos achter de in zijn tijd net uitgevonden doctrine van: één land, één geloof, één tsaar, getuige zijn naar aanleiding van de Poolse opstand van 1831 geschreven gedichten: ‘De herdenking van Borodino’ (5 september 1831), met, net als in zijn ‘Aan de lasteraars van Rusland’ dezelfde teneur: Rusland moet heersen over de Slavenzee en elke ‘burenruzie’ daarin beslechten:

Gij, hitsers in uw parlement,
gij wauwelende praatjesmakers,
stem van gepeupel en serpent,
gij lasteraars en Ruslandhaters!
Wat denk je nu...? Is nog de Ros
die krakkemikkige kolos?
Is nog de roem van ‘t hoge noorden
een lege huls, een leugendroom?
Zeg eens: zal Warschau aan haar boorden
haar wet ons stellen zonder schroom?
Voorbij de Boeg, Vorsklá, Limán –
hoe ver verplaatsen wij de palen?
Wie strijkt het recht op van Bogdan?
Wie komt Wolhynië ophalen?
En moet Litouwen, recht gedaan,
dan soms op eigen benen staan?

Ons gammel Kiev – goudgekroonde
voorvader elker Russenstad –
moet zij met Warschau, uitgehoonde,
haar heiligs delen, heel haar schat?

Oekraïne en het happy end

Het was *good old* (nou ja, misschien kun je beter zeggen: *bad old*) Maksim Gorki die zich in het vroegste stadium van de filmgeschiedenis verbijsterd afvroeg: waarom lopen al onze films toch slecht af, heel anders dan bij die Amerikanen? Goede vraag! De Oekraïner Nikolaj Gogol (eig.: Mykola Hohol) verbrandde de delen twee en drie van zijn ‘goddelijke komedie’ *Dode zielen*, omdat hij het *happy end* niet aankon (deel 3) of zelfs maar de weg daartoe (deel 2). De Russian dream: allemaal in dezelfde shit zitten...

In Oekraïne ligt dat anders. Al in de voortijd van de Kyivski-Rus’ (een groot rijk waarin door de inval van de Mongolen in 1239 een eind kwam; op termijn de kiem voor de opkomst van Moskovië en daarna Rusland, aanvankelijk als vazalstaat van diezelfde Mongolen) was er geen eenhoofdige leiding van een monolithisch land – her en der zaten lokale vorsten en de primus-inter-pares-functie van Kyiv werd bij toerbeurt vervuld, een beetje zoals in het Duitsland van het Heilige Romeinse Rijk. Zo niet in Rusland, met zijn aaneenschakeling van Ivan de Verschrikkelijke, Peter de Grote, Catharina de Grote, Lenin, Stalin en Poetin, altijd uit op rijksvergroting. Als er iets waar het Russische Rijk nooit tegen kan, dan is het: pluriformiteit.

Hoe precair de huidige situatie ook mag zijn, ik geloof stellig dat mijn tweede vaderland het verre verleden had en de naaste toekomst heeft. Rusland lijkt de uitgerangeerde olieboer na een koloniaal verleden van een eeuw of vijf. Leve het David & Goliath-, het Asterix & Obelixperspectief. Dat zou nog eens een *happy end* zijn!

Leven en lot

Er is nog één ding dat ik afmaak: mijn vademecum van de Russische poëzie in 666 dichters en gedichten – *Repercussies uit het Russisch*. Het woord *repercussies* is niet voor niets gekozen – het duidt op de secundaire staat van de gedichten in het Nederlands, als echo’s van het origineel, maar ook op de *repercussies* die de Russische dichter van zijn overheid ten deel vallen, tot aan de Oktoberrevolutie van 1917 meestal in de vorm van milde verbanning, daarna in die van kille moord. Ik heb geen zin meer de rest van mijn leven te verdoen aan het bewieroken van een op diverse minderwaardigheidscomplexen gestoeld superioriteitsdenken (de fatamorganische Russische ziel).

Daarmee is de slechte afloop genoeg bezongen. In de rest van mijn leven ga ik op zoek naar het happy end – in Oekraïne, van Oekraïne, bedoeld om de sprekers van mijn moedertaal hierheen te krijgen, om met eigen ogen getuige te zijn van heden en verleden van een van de oudste kernlanden van de Europa. Weg met lot en noodlot, zoals een klasgenoot van Poesjkin het verwoordde (Wilhelm Küchelbecker, slotfragment):

Of ziekte slaat met nacht en duisternis
de ogen van de eens bevlogen zieners;
ofwel het lood van sluwe ogendieners
doorboort een voorhoofd dat zo heilig is;
of domme opstand maakt de korte metten –
het grauw verscheurt de menselijke vrucht
wiens schitterende onheilsvlucht
zijn land in gouden gloed had kunnen zetten.

Oorlogsdagboek

Sinds vorige week maandag schrijf ik elke morgen een dagboekantekening van 50 woorden exact. Hier die van gisteren:

Oorlogsdagboek 7

Geen wekker, nergens nodig heen. Alleen naar de wc. De benen uit het bed, de bril, de sloffen, kamerjas. De rest slaapt door, de vrouw, de hond. De trap af, zeven treden, twee deuren door, neerzigen. Tablet open, teletekst: 'EU geeft details over sancties.' Yes! Gesmoorde snik. Geen os. Koffie.